

Dziwota, Grzegorz

Percepcja przestrzeni miejskiej Płocka

Notatki Płockie 48/1-194, 27-36

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PERCEPCJA PRZESTRZENI MIEJSKIEJ PŁOCKA

Sformułowanie problematyki badań¹

Badania percepcji środowiska pojawiły się w geografii w końcu lat pięćdziesiątych XX wieku, a ich rozwój doprowadził do wyodrębnienia się subdyscypliny, nazwanej geografją percepcji (*perception geography*) (Bartnicka 1989a). Podjęcie tych studiów było reakcją na ignorowane przez geografję ilościowe zagadnienia: zachowań ludzkich w warunkach ograniczonej wiedzy, niepełnej racjonalności, ograniczeń zewnętrznych (społeczno-politycznych) i wewnętrznych (cechy, preferencje jednostek). W licznych dziedzinach nauk społecznych odejście od uproszczonego widzenia świata i człowieka przebiegało równocześnie w dwóch płaszczyznach: behawioryzmu i humanizmu (Domański, Libura 1986).

Na potrzebę zainteresowania się wyobrazeniami ludzi o środowisku, w którym żyją wskazywali w I połowie XX wieku C. C. Trowbridge, J. K. Wright i W. Kirk, jednak ich głosy przeszły bez większego echa. Następnie w latach sześćdziesiątych pojawiły się geograficzne badania subiektywnej rzeczywistości. Wynikły one z dwóch inspiracji:

1. badania zagrożeń naturalnych i postrzegania tych zagrożeń,
2. pracy architekta Kevina Lyncha *The image of the city* (1960), która odnosiła się do wyobrażeń Bostonu, Los Angeles i Jersey City.

Pierwszą geograficzną pracą dotyczącą tej tematyki było studium P. R. Goulda (1966) pt. *On mental maps*, w którym podaje koncepcję badań nad wyobrazeniami oraz metody przedstawiania danych dotyczących preferencji mieszkaniowych. Ilość następnych opracowań na temat subiektywnej rzeczywistości rosła bardzo szybko (Domański, Libura 1986, Bartnicka 1989b).

Geografia percepcyjna jest dziedziną interdyscyplinarną i przyczynia się do rozwoju nauki poprzez geograficzne badanie problemów leżących na styku innych dziedzin (psychologii, socjologii, filozofii, architektury i planowania przestrzennego), dzięki czemu uzyskują dodatkowe lub nowe aspekty. J. R. Gold (1980) uważa, że mimo słabości podejście behawioralne dało geografii:

- przywrócenie podmiotowej roli człowieka,
- głębsze spojrzenie na relację człowiek - środowisko,
- poszerzenie zakresu geografii (otwarcie nowych dróg dialogu i wymiany idei z innymi dyscyplinami), (Libura 1988).

Geografia percepcji znajduje się w opozycji do scjentystycznego podejścia do badań relacji człowiek-środowisko (Bartnicka 1989, Libura 1988). Metodologiczne podstawy behawioralnych badań subiektywnej rzeczywistości w geografii nie są jednorodne. Z jednej strony wywodzą się z neopozytywistycznej tradycji koncepcji nauki i przyjmują charakterystyczne dla niej poglądy na cel i metody poznania naukowego, nie odchodząc też od

koncepcji geografii jako nauki przestrzennej. Z drugiej jednak strony skoncentrowanie uwagi na badaniu świata subiektywnego, czyli tego, co w ortodoksyjnym neopozytywizmie nie może być przedmiotem poznania naukowego. Mimo tych zmian badania behawioralne zachowały neopozytywistyczny cel nauki wyjaśniając rzeczywistość na drodze szukania prawidłowości i ujmowania ich w prawa i teorie. Zachowały także ustalone przez neopozytywizm standardy jasności, spójności i rygorów w rozwijaniu twierdzeń i prowadzeniu badań. Podtrzymując też neopozytywistyczną wiarę w przydatność struktur matematycznych jako sposobu ujmowania rzeczywistości (Domański, Libura 1986, Bartnicka 1989ab).

W Płocku nie były prowadzone do tej pory badania percepcji przestrzeni na taką skalę, jak zostało zaprezentowane w pracy autora; z tego powodu jest ona nowatorska. Zamierzenia badawcze jakie postawił przed sobą autor są następujące:

- uzyskać od mieszkańców Płocka² ich wyobrażenia przestrzeni tego miasta,
- zanalizować relacje między różnymi aspektami tych wyobrażeń, przy pomocy ujawnionych informacji w ankiecie,
- określić, na podstawie zebranego materiału, przez jakie czynniki i w jakim zakresie są kształtowane te wyobrażenia.

Autor starał się uzyskać wizerunek wyobrażeń jakimi dysponują mieszkańcy miasta i jaki ma to wpływ na ich zachowania. Cennymi informacjami są struktury wyobrażeń respondentów, preferencje mieszkaniowe jak i symbolika. Przydatne są informacje na temat statusu społeczno-ekonomicznego ankietowanych (rodzin), co pozwala na zrozumienie przedstawianych szkiców i odpowiedzi i formułowanie reguł czy twierdzeń.

Przedmiot, hipoteza i cel badań

Literatura opisująca wyobrażenia przestrzeni, jak już autor wspominał, pojawiła się w krajach anglosaskich w drugiej połowie XX w. Zainteresowanie człowiekiem, jego zachowaniem i potrzebami, tworzoną i przekształcaną przez niego środowiskiem miał początek w szeroko rozumianym ruchu behawioralnym w naukach społecznych (Bartnicka 1989b). Stąd też geografowie posiłkują się ich metodami.

Wielu badaczy podkreśla, że preferencje przestrzenne ludności i związane z nimi określone zachowania zależą nie tyle od obiektywnych cech środowiska, co od ich przetworzonego, subiektywnego odzwierciedlenia w umyśle każdego człowieka (Ślodziak 1984). W rezultacie owe subiektywne obrazy przestrzeni i dokonywane przez ludzi wartościowanie poszczególnych miejsc w otaczającym ich środowisku (gdzie punktem wyjścia są opinie i sądy), stały się przedmiotem zainteresowania geografii.

Przedmiotem badań jest percepcja przestrzeni miejskiej Płocka, wśród różnych grup wiekowych. Percepcja³ to spostrzeżenia wśród respondentów, których wynikiem jest wyobrażenie. Podmiotem badań jest przestrzeń miejska Płocka jak i zbiorowości które tymi wyobrażeniami dysponują. Zbadana została subiektywna rzeczywistość, jako element pośredniczący w relacji człowiek-środowisko. Każdy posiada swój własny obraz miasta w którym żyje. Obraz ten jest rezultatem zarówno bezpośrednich przeżyć, jak i uprzednich doświadczeń jednostki.

Percepcja jest jednak uzależniona od trzech rodzajów bodźców, które środowisko dostarcza postrzegającemu i są to:

- bezpośrednia informacja,
- wcześniejsze doświadczenia,
- kontekst przestrzenny.

Podkreślana już interdyscyplinarność geografii percepcyjnej sprawia, że obok trudności metodologicznych i terminologicznych wyłania się dodatkowo sprawa wyjaśnienia, czego właściwie badania mają dotyczyć, tzn. samej percepcji czy poznania, motywów preferencji, czy postaw wobec środowiska, które są częścią procesu postrzegania lub jego konsekwencją (Libura 1988). Z przeglądu literatury można wywnioskować, że wszystkie wyżej wymienione problemy znajdują się w polu zainteresowań geografów zajmujących się percepcją środowiska. T. F. Saarinen proponuje uszeregować badania w zależności od wielkości postrzeganej przestrzeni, wyróżniając: przestrzeń osobniczą i mieszkaniową, przestrzeń architektoniczną, przestrzeń sąsiedztwa lub dzielnicy, przestrzeń ścieżek i dróg, przestrzeń miejską, przestrzeń regionu i przestrzeń kraju.

Inaczej jeszcze - zaprezentowane w tej pracy - typy badań przestrzeni geograficznej porządkuje R. M. Downs. Wyróżnia on trzy kierunki: strukturalny, wartościujący i preferencyjny, można by jeszcze dodać jeden: symboliczny (Libura 1988).

Analiza prezentuje wyobrażenia wszystkich grup oddzielnie, w niniejszym artykule, ze względu na objętość, zostanie zaprezentowana dla wszystkich grup łącznie.

Literatura krajowa dotycząca omawianej problematyki jest bogata, w większości dotyczy ona grup uczniów i studentów z osobna. Dlatego też praca autora jest nowatorska, gdyż związana jest z wybranymi grupami uczniów (z klas 6 szkół podstawowych i 3 klas szkół średnich) i studentów (IV roku) łącznie, na podstawie których dokonane zostało porównanie ich wyobrażeń. Główną cechą różniącą te grupy jest wiek; zostały tak dobrane, aby różniły się o około 5 lat, a każda z nich liczyła po 106 respondentów. W różnych grupach wytwarzają się charakterystyczne dla nich poziomy informacji, które są uwarunkowane odmiennymi czynnikami (Wallis 1971). Częściowe nawet pokrywanie się wyobrażeń jednostek wskazuje na istnienie „wspólnego wyobrażenia” wywodzące się z norm grupowych (Prawelska-Skrzypek 1990). Miejscem badań uczyniono miasto Płock w jego granicach administracyjnych. Jednakże zakres przestrzenny prac został określony przez samych ankietowanych

w zasięgu naszkicowanych przez nich planów miasta. Praca ma charakter statyczny, a jej zakres czasowy (termin przeprowadzania badań) obejmuje okres od 23 maja do 1 czerwca 2001 r.

Podstawową hipotezą tych badań jest twierdzenie: ludzie w różnym wieku inaczej postrzegają przestrzeń? Do częściowych tez badawczych, które zostały zweryfikowane w rozdziałach merytorycznych pracy należą:

- Istnieją wyobrażenia i upodobania podobne dla danych grup,
- Im starsi respondenci, tym większe ich zdolności percypowania,
- Głównymi czynnikami różnicującymi kształt wyobrażeń obiektywnej przestrzeni miasta wśród różnych grup jest wiek respondentów i czynniki bezpośrednio z nim związane (świadomość, rozwój, itp.) oraz ich cechy osobowościowe,
- Preferencje mieszkaniowe są podobne w obrębie wszystkich respondowanych (wg kategorii wiekowych), gdyż głównym czynnikiem wpływającym na nie są istniejące w świadomości stereotypy oraz stosunek emocjonalny.

Weryfikacja powyższych tez wymagała realizacji określonych celów badawczych. Celem badań nad percepcją przestrzeni jest identyfikacja tych elementów świadomości, które związane są z przestrzennymi aspektami otaczającego człowieka środowiska, ujawnienie sposobu ich formowania oraz determinantów warunkujących. W związku z tym podstawowym zadaniem tej pracy było uzyskanie od trzech grup: uczniów szkół podstawowych i średnich oraz studentów, wyobrażeń przestrzeni Płocka. Zbadane wyobrażenia przeanalizowano przy użyciu różnych metod pod względem ich struktury, aspektu wartościującego oraz symbolicznego. Kolejnym celem było znalezienie czynników, które mogły wpłynąć na obraz przestrzeni miasta oraz zmierzenie ich siły w obrębie każdej z grup. Ważnym aspektem pracy stały się porównania wyników uzyskanych przy badaniu pomiędzy poszczególnymi grupami.

Większość przedstawionych celów ma charakter badawczy i poznawczy. Autor wskazał też na możliwość wykorzystania i zastosowania badań nad percepcją w planowaniu przestrzennym oraz podkreślił wagę tego typu badań dla tworzenia „lepszego środowiska” (Domański 1987).

Metody badań

Geografia behawioralna czy wyobrażeń (jak i inne dyscypliny geografii społeczno-ekonomicznej) zorientowana jest na badanie struktur i procesów poznawczych na najniższym poziomie agregacji pojedynczych ludzi (Domański Libura 1986).

Główną metodą badawczą zaczerpniętą z nauk socjologicznych i wykorzystaną na potrzeby analizy percepcji przestrzeni miejskiej Płocka jest wywiad kwestionariuszowy. Forma ankiety jest wynikiem doświadczeń po badaniach wstępnych i pilotażowych, konsultacji z dydaktykami geografii oraz promotorem. Spośród wielu stosowanych metod ujawniania różnych aspektów wyobra-

zeń przestrzeni w pracy zastosowano trzy:

- metodę opartą na opracowanej przez K. Lynch (1960) metoda odręcznych szkiców służąca do badania strukturalnego aspektu wyobrażeń; autor rozszerzył ją poprzez indywidualny wywiad, badanie zorientowania szkiców i zmodyfikowaną typologię D. Appleyarda,
- metodę wzorowaną na metodzie preferencji P. R. Goulda (1966) służy do badania aspektu wartościującego,
- metodę Listy Najczęściej Używanych Pojęć (LNUP), która służy do badania emocjonalnego aspektu wyobrażeń; lista zawiera trzy kategorie pojęć: a) najważniejsze dla Płocka, b) których Płock powinien się wstydzić i c) elementy, których w Płocku brakuje.

Jak już wspomniano jedną z najważniejszych metod badań były odręczne szkice miasta. Metodę tę dopyć dokładnie w literaturze polskiej opisuje między innymi M. Bartnicka (1989b) i H. Libura (1988). Rysowane elementy można ogólnie podzielić na liniowe, punktowe i powierzchniowe. Każda mapa mentalna była analizowana pod wieloma względami, między innymi: struktury i liczby użytych elementów, rodzaju i zasięgu przestrzennego rozmieszczenia, orientacji i typologii szkiców, itp.

Wspomniana już metoda P. R. Goulda (1966) posiada równie bogatą bazę metodologiczną. Respondenci wartościowali 20 osiedli od najbardziej (ranga 1) do najmniej (ranga 20) preferowanych mieszkaniowo. Następnie zgrupowano dane poprzez zsumowanie rang dla każdej z dzielnic i przekształcenie ich za pomocą współczynnika standaryzacji, który przyjmuje wartość od 0 dla jednostki najmniej preferowanej do 100 dla jednostki najbardziej atrakcyjnej.

Pierwotnie preferencje zaznaczane były na mapie z granicami jednostek (najczęściej administracyjnych), a zagregowane wyniki nanoszono na podkład kartograficzny w postaci izolinii⁴. Obecnie jednostki rangowane są w tabeli, a obraz graficzny przyjmuje postać kartogramu.

Krytyka geografii percepcji dotyczy przede wszystkim podstawowego założenia, że istniejące, możliwe do identyfikowania wyobrażenia środowiskowe mogą być mierzone. Opozycyjni naukowcy wątpią w możliwość wydobycia odczuć jednostki w ujawnionych wyobrażeniach, a odpowiedzi udzielone w ankietach respondenci udzielają zgodnie z przewidywaniem, jak w danej sytuacji powinni zareagować, a nie jak reagują naprawdę. Jak podaje H. Libura (1988), za T. Buttingiem i L. Guelke, krytycy kwestionują także założenia, że istnieje silna zależność pomiędzy indywidualną percepcją środowiska a praktycznym działaniem. Powołując się na psychologów twierdzą, że błędem geografii behawioralnej jest skupienie się na wyobrażeniach, gdyż właśnie to zachowanie o nich świadczy, a nie informacje o wyobrażeniach zdobyte różnymi technikami. Radykalni geografowie, wywodzący się z nurtów filozofii marksistowskiej, zarzucają geografii percepcyjnej psychologizm, a studiowanie indywidualnych percepcji jest zubożeniem społecznych

procesów, przez odsuwanie na dalszy plan ekonomicznych warunków rozwoju. Jak twierdzi R. L. Reiser wśród samych przedstawicieli gatunku zarzuty dotyczą stosowanych metod badawczych oraz celowości badań, w trosce o rzetelność otrzymywanych wyników oraz możliwości racjonalnego przeszczepiania na grunt geograficzny metod innych dyscyplin.

Geografia percepcyjna, jak to już zostało zaznaczone, znajduje się w interdyscyplinarnym polu badań, jakim jest percepcja środowiska i może, a nawet powinna, korzystać z dorobku innych dziedzin (Libura 1988). Jeżeli zdarza się niska efektywność pomiaru to wynika najczęściej z samej metody, nie zaś z niewłaściwego jej użycia. Należy pamiętać, że przy pomiarach wyobrażeń mamy do czynienia z odczuciami człowieka, co sprawia, że nawet najdoskonalsze metody w indywidualnych przypadkach mogą być ułomne. Twierdzenie, że wyobrażenia środowiskowe nie mogą być dokładnie mierzone, można śmiało odrzucić wychodząc z założenia, że lepiej mierzyć je niedokładnie niż wcale. Powstaje pytanie: *Po co te niedokładne pomiary, skoro i tak niewiele z nich wynika?* Tak sformułowana krytyka podkreśla pragmatyczny charakter badań geograficznych (Libura 1988). Dotyczy to przede wszystkim zagadnień związanych z planowaniem przestrzennym i urbanistycznym rozwojem miast.

Przedstawione powyżej głosy krytyczne pochodzą przeważnie z zagranicznej literatury z początkowego okresu badań, z lat siedemdziesiątych. Obecnie ponad 20 lat istnienia rozważanego kierunku badawczego i liczna literatura przedmiotu dała dowód istoty i celowości badań nad subiektywną rzeczywistością, uwzględniając głosy krytyczne i udoskonalając metody badawcze.

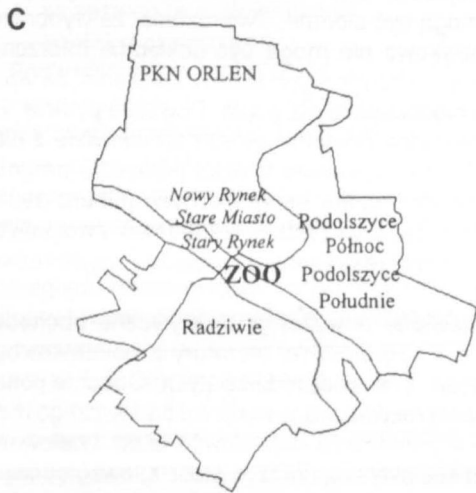
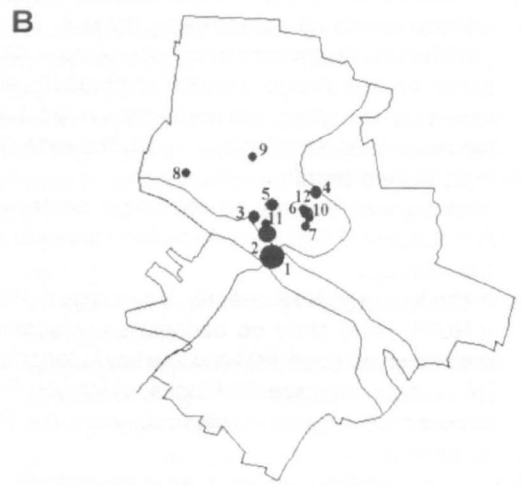
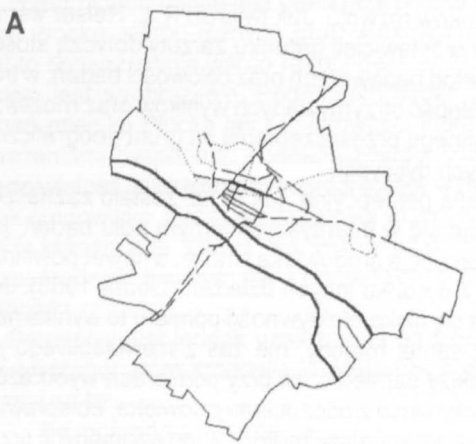
Strukturalny aspekt wyobrażeń

Miasta nie należy rozpatrywać jako rzecz samą w sobie, ale jako taką, która jest postrzegana przez mieszkańców stwierdził Kevin Lynch (1960), twórca opisywanej metody odręcznych szkiców. Przystojona przez niego na gruncie geografii metoda pozwala ocenić przestrzeń miejską pod względem poziomu trudności jej postrzegania oraz stopnia korelacji z przypisywanymi jej funkcjami. W pracy autor przeanalizował tę przestrzeń pod wieloma aspektami; w niniejszym artykule zaprezentował analizę ilości i struktury narysowanych elementów na odręcznych szkicach, orientację map i przykłady typów szkiców oraz wnioski dla wszystkich respondentów łącznie.

Tabela 1. Ilość narysowanych elementów na odręcznych szkicach planu miasta wg grup wiekowych.

	Ilość narysowanych elementów	
	ogółem	średnio przez 1 osobę
Uczniowie szkół podstawowych	1285	12,12
Uczniowie szkół średnich	1935	18,25
Studenci	2336	22,04

Źródło: Opracowanie na podstawie własnych badań ankietowych.

Ilość respondentów	Elementy		
	liniowe	punktowe	powierzchniowe
10-14%	.....	•	Płock
15-24%	-----	•	Płock
25-49%	————	●	Płock
≥ 50%	————	●	-

Rysunek 1. Mapy zbiorcze elementów liniowych (A), punktowych (B) i powierzchniowych (C) wyróżnionych przez wszystkich respondentów.

1-Most, 2-Katedra, 3-Ratusz, 4-Dworzec PKP i PKS, 5-Teatr Dramatyczny, 6-Politechnika Warszawska al Jachowicza, 7-SW im. P.Włodkowica, 8-Wojewódzki Szpital Zespolony, 9-Stadion ORLEN SSA, 10-Mc Donald, 11-Kino Przedwiośnie, 12-Kościół pw. Św. St. Kostki.

Źródło: Opracowanie na podstawie własnych badań ankietowych

Przeprowadzona analiza map zbiorczych umożliwiła sformułowanie następujących wniosków:

- respondenci rysowali od 2 do 55 elementów,
- najczęściej elementów rysowane jest w centrum miasta a następnie w osiedlu zamieszkania i terenach sąsiednich,
- najczęściej używane są elementy liniowe, następnie punktowe i powierzchniowe (patrz tab. 2)
- z wiekiem rośnie liczba rysowanych elementów (patrz tab. 1); uczniowie szkół podstawowych rysują najmniej, a studenci najwięcej,
- wśród elementów liniowych najczęściej prezentowane są: rzeka Wisła (200 razy), al. Jachowicza i ul. Tumska (granicę miasta zawiera tylko 21 szkiców),
- wśród elementów punktowych najczęściej umieszczane są: most (171 razy) i katedra,
- wśród elementów powierzchniowych najczęściej prezentowane są: ZOO i osiedla Podolszyce (Północ i Południe) i Radziwie,
- widać zagęszczenie rysowanych elementów w centrum miasta i zmniejszanie ich ilości przy poruszaniu się do granic miasta.

Tabela 2. Struktura elementów narysowanych na mapach mentalnych wg grup wiekowych.

	Ilość elementów			Ogółem
	liniowych	punktowych	powierzchniowych	
Uczniowie szkół podstawowych	638	423	224	1285
Uczniowie szkół średnich	1005	656	274	1935
Studenci	1188	692	456	2336
Razem	2831	1771	954	5556
Struktura w %	50,95 %	31,88 %	17,17 %	100 %

Źródło: Opracowanie na podstawie własnych badań ankietowych.

Wśród badanych szkiców tylko 12,6% zorientowanych jest zgodnie z przyjętą konwencją kartograficzną i co dziwne ich ilość maleje wraz z wiekiem (dzieci - 23, młodzież - 10, studenci - 7 szkiców). Błędna orientacja pozostałej ilości szkiców związana jest z przebiegającą na terenie miasta w kierunkach SE-NW rzeką; w konwencji ulic prostopadłych i równoległych do Wisły narysowana jest większość ze źle zorientowanych. Można spotkać szkice z orientacją z centrum miasta do granic i odwrotnie, co jest zapewne związane z kierunkami dojazdów do szkół i uczelni.

Preferencje mieszkaniowe

Zostały tu omówione wyobrażenia geograficzne poprzez ujawnione preferencje mieszkaniowe respondentów. Prekursorem tych badań jest P. R. Gould. W pracy „*O mental maps*” (1966), analizował preferencje mieszkaniowe i sposób, w jaki ludzie postrzegają i oceniają inne części kraju w porównaniu ze swoim miejscem zamieszkania.

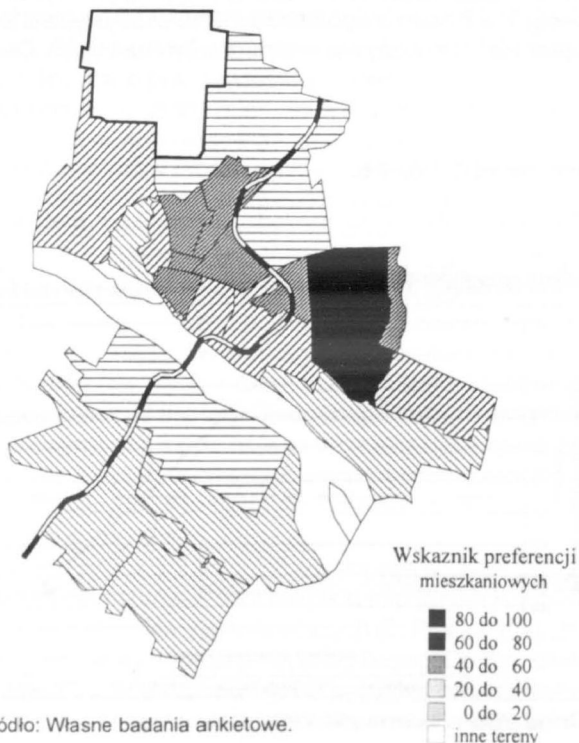
Pozycją wyjścia do analizy preferencji mieszkaniowych są zebrane ankiety, w których respondenci wartościowali osiedla mieszkaniowe od najbardziej do najmniej preferowanych. Następnie zgrupowano dane poprzez zsumowanie rang dla każdej z dzielnic i przekształcenie ich za pomocą współczynnika standaryzacji (patrz *Metody badań*).

Wszystkie grupy najniżej oceniają Trzepowo, a najatrakcyjniej Podolszyce-Południe. Obszary najmniej preferowane to:

- położone na lewym brzegu Wisły: Radziwie, Ciechomice, Pradolina Wisły Góry,
- obszary peryferyjne: wspomniane Trzepowo i Borowiczki,
- osiedle Skarpa (nie cieszące się dobrą opinią respondentów).

Obszary najatrakcyjniejsze układają się w pas osiedli od Łukasiewicza i Tysiąclecia, poprzez Mickiewicza i Międzytorze po osiedla Podolszyce i Zielony Jar (w grupie tej można by umieścić Stare Miasto z najniższym wynikiem spośród wyżej wymienionych). Osiedla dla wszystkich respondentów obojętne (dla których współczynnik standaryzacji przyjmuje wartości od 40 do 60) to Dobrzyńska, Winiary, Imielnica, Kolegialna i Wyszogrodzka.

Rysunek 2. Rozkład preferencji mieszkaniowych ogółem wszystkich respondentów.

Źródło: Własne badania ankietowe.

Osiedla dyspreferowane charakteryzują się marginalnym położeniem względem centrum miasta, małym zagęszczeniem punktów usługowych, dużą powierzchnią terenów zielonych i lasów, małym zagęszczeniem dróg, zabudową jednorodziną i zagrodową. Wyjątek w tej grupie stanowi Skarpa, która znajduje się w pobliżu centrum miasta, a respondentom i mieszkańcom źle się kojarzy poprzez utrwalony w świadomości stereotyp „złego osiedla”. Osiedla atrakcyjne w przeważającej części na swoim terenie posiadają budynki wielkopłytkowe i wielorodzinne, z dobrze rozwiniętą infrastrukturą drogowo-komunikacyjną i usługową. Spośród nich większe zagęszczenie domów jednorodzinnych wykazują osiedla Mickiewicza i Zielony Jar.

Problemowym może być pytanie o liczebność i reprezentatywność próby. Autor pragnie zauważyć, że przedstawiciele osiedla najbardziej preferowanego pod względem zamieszkania (Podolszyce - Południe) nie są najliczniejszą grupą wśród respondentów, podobnie jak przedstawiciele osiedla najmniej preferowanego (Trzepowo) nie są grupą najmniej liczną.

W oparciu o dodatkowe pytania w wywiadzie kwestionariuszowym, autor niniejszego opracowania postarał się przeanalizować czynniki, którymi mogli kierować się respondenci wskazując na dzielnice najbardziej i najmniej atrakcyjne.

Stosunek do „własnej części miasta” jest omówiony w rozdziałach pod względem ilości narysowanych obiektów dla każdej z grup wiekowych. Poniżej znajduje się próba analizy stosunku miejsca zamieszkania do preferencji mieszkaniowych.

Generalnie respondenci preferują własne osiedle mieszkaniowe, jako tereny najlepiej znane i w jakiś sposób uprzywilejowane. Wartość współczynnika standaryzacji dla własnego osiedla przyjmuje prawie zawsze wartość 100 lub z ostatniego przedziału tzn. powyżej 80.

Można zatem stwierdzić, że ankietowani przy wartościowaniu przestrzeni miasta w znacznym stopniu opierali się na swoim przywiązaniu do danej dzielnicy, a najmniejsze przywiązanie prezentowali mieszkańcy osiedli Trzepowo - Winiary i Dobrzyńska - Skarpa oraz w mniejszym stopniu mieszkańcy lewobrzeżnej części miasta.

Ciekawie przedstawia się zależność pomiędzy preferencjami mieszkaniowymi a stosunkiem do własnego osiedla w poszczególnych grupach wiekowych respondentów. Ma to potwierdzenie w wartości współczynnika korelacji Pearsona pomiędzy wskaźnikiem preferencji mieszkaniowej przyporządkowanym przez mieszkańców swojemu osiedlu, a wskaźnikiem preferencji mieszkaniowej wszystkich mieszkańców w danej grupie wiekowej. Analiza rosnącej wartości współczynnika korelacji Pearsona w każdej z kolejnych grup wiekowych może wskazywać na to, że upodobania co do miejsca zamieszkania respondentów wraz z wiekiem są bardziej jednokowe w obrębie danej grupy ankietowanych. Współczynnik ten wynosi on odpowiednio: dla dzieci 0,54, dla młodzieży 0,65 i dla studentów 0,74.

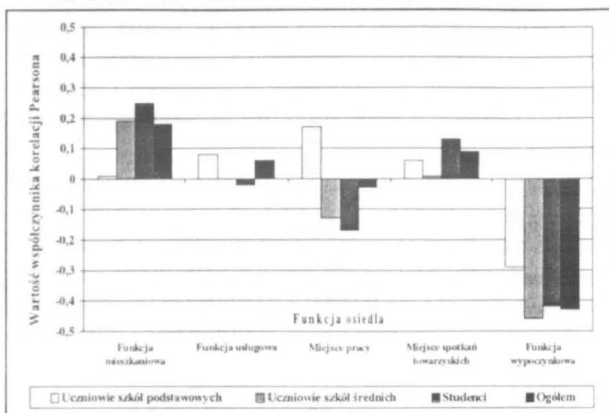
Funkcje przypisywane dzielnicom przez respondentów są zbadane w pracy przy analizie ilości narysowa-

nych obiektów w każdej z grup wiekowych. Poniżej autor posłuży się tymi samymi danymi w analizie korelacji z czynnikiem wartościującym.

Element ten określa, w jaki sposób wykorzystywane są poszczególne miejsca w przestrzeni miasta i jak respondowani najczęściej spędzają czas w wyróżnionych jednostkach. Analizując wartości współczynników korelacji Pearsona pomiędzy wskaźnikiem preferencji mieszkaniowych, a funkcjami dzielnic, nasuwają się następujące wnioski:

- największą, spośród wszystkich funkcji miejskich, korelację wykazuje funkcja mieszkaniowa, ponad 60 % wszystkich respondentów wskazuje właśnie tę funkcję na te osiedla, które są najbardziej preferowane pod względem mieszkaniowym: Podolszyce Północ, Zielony Jar, Podolszyce Południe, Mickiewicza, Łukasiewicza, Międzytorze (współczynnik Pearsona dla tych osiedli wynosi 0,61); ale na wartość współczynnika dla ogółu respondentów (0,18) ma wpływ fakt, że w grupie tej znajdują się osiedla, którym respondenci przypisywali najniższe rangi: Trzepowo, Skarpa, Imielnica, Ciechomice; zauważyć też można, że wraz z wiekiem rośnie wartość współczynnika czyli respondenci chcieliby mieszkać w tych osiedlach, które sami uznali za mieszkaniowe,
- powyżej 20% ankietowanych za osiedla o funkcji usługowej uważa: Kolegialną, Winiary, Wyszogrodzką i Tysiąclecia; w ich opinii chęć zamieszkania jest obojętna lub średnia (wartość współczynnika preferencji odpowiednio 58,79; 47,28; 68,86 i 67,71) dlatego też współczynnik Pearsona wynosi 0,06; ma na to zapewne wpływ fakt, że funkcja usługowa wiąże się z dużym ruchem pieszych i samochodów, co w miejscu zamieszkania nie jest pożądane,
- osiedla uznawane przez respondentów za miejsca pracy - Winiary i Borowiczki (powyżej 20%), w opinii mieszkańców zalicza się raczej do osiedli dyspreferowanych pod względem mieszkaniowym, nie dziwi więc ujemna wartość współczynnika Pearsona (-0,03) co wskazuje na odpychającą tendencję,
- również osiedla zakwalifikowane jako miejsca spotkań towarzyskich nie należą do grupy pretendujących do zamieszkania, wyraża się to bardzo małą wartością współczynnika 0,09; najwyższą wartość osiągając wśród studentów, najczęściej wymieniane w tej kategorii jest Stare Miasto (ponad 58% ankietowanych) gdzie znajdują się restauracje, kawiarnie, bary, puby, itp.,
- ciekawych informacji dostarcza analiza funkcji wypoczynkowej, w miarę duża ujemna wartość współczynnika Pearsona (-0,43) wskazuje, że istnieje wręcz przeciwność pomiędzy preferowanym miejscem zamieszkania, a wypoczynkiem; jest to sytuacja odwrotna niż w pracach dotyczących Łodzi, mieszkańcy Łodzi wskazują miejsca wypoczynku jako mieszkaniowe. Jednak należało by się zastanowić, czy po zasiedleniu takich terenów nie straciły by one swoich walorów, Można zadać sobie retoryczne pytanie: Czy mieszkańcy Płocka nie chcą mieszkać na terenach, które deklarują jako wypoczynkowe (Pradolina Wisły, Góry, Ciechomice), chcąc zachować ich charakter?

Rysunek 3. Zależność pomiędzy wskaźnikiem preferencji mieszkaniowej a funkcjami jakie spełniają poszczególne osiedla wg grup wiekowych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie własnych badań ankietowych.

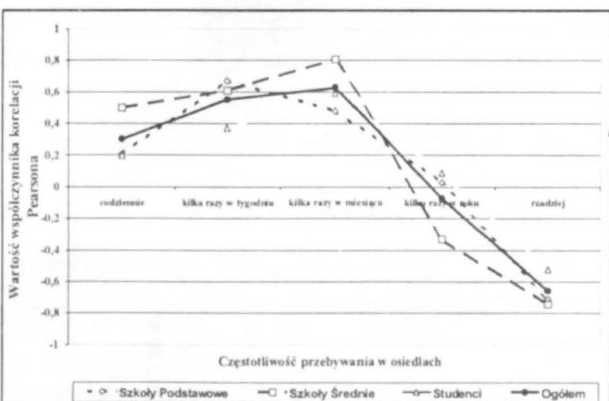
Ogólny wniosek z powyższych obserwacji to taki, że respondenci chcą mieszkać w tych osiedlach, które uznają za mieszkaniowe i nie chcą mieszkać w tych, w których chcą wypoczywać i gdzie się pracuje.

Socjologowie nie zawsze jednakowo rozpatrują problem identyfikowania się człowieka z miastem jako miejscem w przestrzeni. Część z nich neguje istnienie więzi z miastem, przekładając nad to poczucie więzi z mieszkaniem, rodziną i własnym krajem (Praweńska-Skrzypek 1990).

Omówione preferencje mieszkaniowe grup wiekowych wskazują na te obszary, w których najchętniej respondowani chcieliby mieszkać oraz te, które oceniają negatywnie pod względem mieszkaniowym. A jaki to ma związek z mobilnością respondentów?

Ciekawych informacji dostarcza wartość współczynnika korelacji Pearsona pomiędzy wskaźnikiem preferencji mieszkaniowych a częstotliwością przebywania w osiedlach przez respondentów. Charakterystyczna jest zbieżność pomiędzy wszystkimi grupami badanych. Osiedla w których respondenci przebywają codziennie (w domyśle też te w których mieszkają) nie są przez nich najwyższej oceniane, choć wartość współczynnika Pearsona wynosi od 0,2 do 0,5.

Rysunek 4. Zależność pomiędzy wskaźnikiem preferencji mieszkaniowych a częstotliwością przebywania w osiedlach przez respondentów.

Źródło: Własne badania ankietowe.

Wniosek jest taki, że najbardziej preferowane mieszkaniowo, są te osiedla w których respondenci przebywają kilka razy w miesiącu (młodzież - 0,81; studenci - 0,59) i kilka razy w tygodniu (dzieci - 0,67). Może mieć na to wpływ fakt, że inne osiedla mogą wydawać się ciekawsze i nierozpoznane, w przeciwieństwie do własnego już znanego i „opatrzonego”. Logiczne wydają się wartości współczynnika przy rzadszym przebywaniu w danych jednostkach. Ujemna wartość pozwala przypuszczać, że właśnie te osiedla ze względu na to, że są dyspreferowane mieszkaniowo są rzadziej odwiedzane.

Preferencje mieszkaniowe a LNUP

Lista Najczęściej Używanych Pojęć (LNUP) służy do badania emocjonalnego aspektu wyobrażeń. Lista zawiera trzy kategorie pojęć: a) najważniejsze dla Płocka, b) których Płock powinien się wstydzić i c) elementów, których w Płocku brakuje. Ankietowani podawali maksymalnie po 5 pojęć w każdej kategorii i w oparciu o najczęściej występujące skonstruowano LNUP. Celem autora jest wykazanie czy elementy najważniejsze dla Płocka będą znajdowały się w osiedlach najbardziej preferowanych mieszkaniowo i czy elementy, których Płock powinien się wstydzić znajdują się w osiedlach w których respondenci nie chcieliby mieszkać. Biorąc pod uwagę liczbę otrzymanych głosów wytypowano kilka określeń najbardziej istotnych dla każdej z kategorii - autor przyjął 5% próg odpowiedzi.

Uczniowie szkół podstawowych wymienili powyżej 155 różnych pojęć. W LNUP najwięcej cech w kategorii „a” związanych jest z historycznym centrum miasta (katedra - 55 % ankietowanych, ratusz, Stare Miasto i Rynek, muzea i zabytki) i z Petrochemią - Orlenem oraz z usługami: sklepy, szpitale, szkoły. Pojęcia wstydliwe dotyczą estetyki miasta, zanieczyszczeń środowiska, stanu ulic, budynków i mostu nie są przypisywane konkretnym osiedlom. Kilka procent respondentów podaje PKN Orlen (zapewne jako źródło zanieczyszczeń) i Orlen SA - drużynę piłkarską (która w trakcie przeprowadzania badań - 2001 - jest po spadku do II ligi). Według uczniów szkół podstawowych w Płocku brakuje: parków i zieleni - 16% ankietowanych, kin⁵, drugiego mostu, basenów, boisk i obiektów sportowych, placów zabaw. W kategorii tej wymieniane są również hipermarkety i sklepy, KFC i Pizza Hut oraz alternatywne dla autobusów środki lokomocji. Tak więc nie można powiedzieć, że obiekty najważniejsze dla miasta wymieniane są w osiedlach najbardziej preferowanych mieszkaniowo (Stare Miasto ma współczynnik 53,9, a teren Petrochemii jest terenem przemysłowym), tak samo pojęcia czyniące ujmę nie dotyczą osiedli dyspreferowanych mieszkaniowo a aspektów emocjonalnych i estetycznych (brudno, stare, pomazane, pijacy i złodzieje).

Uczniowie szkół średnich wymieniają w LNUP powyżej 155 elementów. Podobnie jak u młodszych kolegów najwięcej określeń „najważniejszych dla Płocka” dotyczy centrum miasta, Petrochemii, Wisły i usług. Oprócz szkół i uczelni - 9% ankietowanych, najczęściej wymieniane jest LO im. Małachowskiego, choć uczniowie teje szko-

ły nie są grupą najliczniejszą. Elementy, których Płock powinien się wstydzić są podobne jak w poprzedniej grupie wiekowej i dotyczą ulic, zanieczyszczeń, mostu, brudu i budynków. Wymieniane są zakłady petrochemiczne (8% ankietowanych) i drużyna piłkarska (10% ankietowanych). Brakującymi elementami są: drugi most (32% ankietowanych), parki, ulice, kina. Wiele określeń dotyczy obiektów sportowych oraz rozrywek i pubów. Wielu respondentów (12%) wskazuje po prostu na „brak czystości”. I podobnie jak u dzieci, młodzież wymienia najważniejsze obiekty w centrum miasta (preferencja mieszkaniowa Starego Miasta 64,5), a określenia wstydliwe dotyczą zaniedbań (brudne, zniszczone, zanieczyszczone i inne).

Ankietowani uczniowie w elementach „których Płock powinien się wstydzić” wymieniają niekiedy „agencje towarzyskie”. Jest to o tyle ciekawe, gdyż tak określa 5% uczniów szkół podstawowych i 9% uczniów szkół średnich; brak tego pojęcia wśród respondowanych studentów.

W porównaniu z poprzednimi grupami niewiele więcej (powyżej 165) pojęć wymieniają studenci. Wśród elementów najważniejszych dla miasta na pierwszym miejscu wymieniany jest PKN Orlen i na drugim miejscu katedra (odpowiednio 76% i 75% studentów). W tej kategorii wiekowej, respondenci wychodzą z określeniami poza centrum miasta (preferencja mieszkaniowa dla Starego Miasta 71,1) i pojęcia związane są z miejscem nauki - Politechnika Warszawska, Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica, i miejscem zamieszkania - Dom Studencki „Wcześniak”. Po raz pierwszy w tej kategorii wiekowej drużyna piłkarska Orlen SSA wymieniana jest jako element pozytywny. Wśród elementów kompromitujących powtarzają się elementy wymieniane w poprzednich grupach, a nowymi są bezrobocie i problemy rynku pracy oraz słaba komunikacja. Studenci IV roku poważniej niż młodszy koledzy myślą o życiu, dlatego też temat pracy i zatrudnienia są im bliższe i częściej przez nich poruszane. Podobnie problemy komunikacyjne stanowią dla nich większy dyskomfort niż u młodszych kolegów, a to zapewne dlatego, że większa część dojeżdża do uczelni i częściej podróżuje. W kategorii tej występuje wspomniany też w poprzedniej Orlen SSA, choć z większym odsetkiem ankietowanych. Jeśli rozpatrujemy elementy których brakuje na pierwszym miejscu studenci wymieniają drugi most - 50% (dzieci - 12%, młodzież - 32%), następnie parki, rozrywki i obiekty kulturalne, szkoły wyższe i akademiki, kluby, puby i kawiarnie oraz pracę (omówiona wyżej jako bezrobocie).

Tak więc najczęściej pojęcia określające „najważniejsze dla Płocka” dotyczą centrum miasta (jedynie studenci mają szerszy horyzont) i największego zakładu pracy i nie dotyczą osiedli najbardziej preferowanych mieszkaniowo (z wartością współczynnika powyżej 80, choć we wszystkich grupach wiekowych Stare Miasto osiąga wartość powyżej 50). Podobnie elementy „których Płock powinien się wstydzić” nie są przypisane osiedlom dyspreferowanym mieszkaniowo a dotyczą estetyki miasta (wyjątek studenci: os. Skarpa wymienia tylko 5% ankieto-

wanych, którzy temu osiedlu dają 34 rangę mieszkaniową).

Znajomość struktury wyobrażeń dla trzech grup osób uczących się oraz znajomość preferencji przestrzennych i mieszkaniowych przedstawia pełniejszy wizerunek procesów percepcyjnych i powstających w ich wyniku wyobrażeń i map mentalnych. Obrazy te są do siebie podobne i bardziej zdecydowane wraz ze wzrostem wieku respondentów.

Struktura wyobrażeń zdominowana jest przez wpływ centralnej części miasta, oraz miejsca zamieszkania i osiedli sąsiednich. Są to obszary najlepiej percypowane i przedstawiane za pomocą największej liczby elementów. Respondenci najczęściej chcą mieszkać w tych osiedlach, w których mieszkają obecnie, tak więc mapy preferencji uczniów i studentów są takie same lub podobne do map zbiorczych powstałych na podstawie odręcznych szkiców.

Zawsze w przestrzeni miasta istnieją nierówności, jedne tereny są lepiej doinwestowane, a inne gorzej; respondenci ze zrozumieniem i z pełną odpowiedzialnością przyporządkowywali danym osiedlom rangi. W analizie wyobrażeń Płocczan da się zauważyć związek pomiędzy ilością rysowanych elementów, a preferencjami mieszkaniowymi. Wpływ na wyobrażenia mają też cechy architektoniczne, wartości historyczne, obszary społeczne, walory estetyczne oraz unikatowość i symbolika obiektów.

Uogólniając natomiast wpływ poszczególnych czynników na wyobrażenia o Płocku, trudno jest zauważyć ich oddziaływanie zarówno na strukturalny, jak i wartościujący ich aspekt. Wpływ miejsca zamieszkania wywiera w widoczny sposób wpływ na preferencje mieszkaniowe. Jak twierdzi Praweńska-Skrzypek (1990), nie jest to uzależnione od prawdziwego stanu lecz od przywiązania, związków rodzinnych i uczuciowych oraz odczuwanej tożsamości. Wyobrażenie o mieście, wyprzedzające jego ocenę i zachowanie mieszkańca, modyfikowane jest głównie poprzez emocjonalne nastawienie do danego miasta.

Rozważany aspekt preferencji mieszkaniowych jest zbliżony we wszystkich grupach wiekowych podobnie jak struktury wyobrażeń. Podobieństwa te wynikają zapewne z silnie zakorzenionych stereotypów związanych z atrakcyjnością pewnych terenów i jakością przestrzeni miasta (odpowiednio też związanych z brakiem atrakcyjności). Najczęściej nasuwający się wniosek dotyczy wzrostu ilości rysowanych elementów, określanych obiektów, podawanych określeń, wraz z wiekiem. Starsi respondenci posiadają lepszą pamięć, bogatszą wiedzę i głębszy intelekt, dlatego mogą dysponować większym wachlarzem określeń i środków wyrazu dla określenia swoich wyobrażeń przestrzeni.

Możliwość wykorzystania badań

Autorytety badań nad geografiami percepcji i geografiami behawioralnej oraz szerzej geografii społeczno-ekonomicznej uzasadniają celowość włączenia badań postaw i preferencji społecznych do planowania przestrzennego

(Domański 1987). Wskazują też dziedziny, w których planowaniu, te badania wydają się szczególnie przydatne. Fakty te są coraz szerzej uznawane w wielu krajach wysoko rozwiniętych.

D. Sewell (Domański 1987) stwierdza, że w sytuacji wielości krańcowo różnych, jeśli nie sprzecznych, celów poznanie preferencji i wyobrażeń wszystkich zainteresowanych podmiotów wydaje się planistyczną koniecznością. Trudność przy badaniu wyobrażeń różnych grup polega na niemożliwości przypisania którejkolwiek uprzywilejowanego, nie zaburzonego spojrzenia. Brak jest neutralnego wzorca rzeczywistego świata, z którym można by widzenie różnych ludzi lub grup konfrontować.

Znane są z niedawnej przeszłości przykłady braku takich badań wśród społeczeństwa przy planowaniu inwestycji budowy elektrowni atomowych czy zapór wodnych, np.: Polska - Żarnowiec, Czechy - Temelin i niestuszne^f blokady przy budowie zespołu elektrowni Niedzica - Sromowce Wyżne.

Nieuwzględnienie postaw i preferencji społeczności lokalnych przy podejmowaniu decyzji kształtujących przestrzeń prowadzi często do obniżenia społecznie odczuwanej jakości życia, rodzi konflikty społeczne, a nawet polityczne, a sam proces planowania czyni mniej efektywnym i aspe:ecznym. Wykorzystanie badań postaw i preferencji społecznych w planowaniu przestrzennym widzieć należy jako jeden z elementów szerszego procesu uspołecznienia planowania (Domański 1978).

Jedną z dziedzin, w której dość wcześnie zauważono potrzebę badań postaw i preferencji lokalnych, jest planowanie przestrzeni miejskiej, a zwłaszcza jej przeobrażeń. J. Gold (1980) opisuje wyburzenie dzielnic klasyfikowanych przez planistów jako slumsy, np.: West Endu w Bostonie, połączone z przenoszeniem ich mieszkańców do nowych, obiektywnie „lepszyc” dzielnic co prowadziło do radykalnego obniżenia jakości życia w odczuciu samych mieszkańców. Łódzcy decydenci i planiści nie poszli w ślady amerykańskich, czy brytyjskich (Manchester) kolegów, zostawiając „Księżyc Młyn” w pierwotnej postaci (choć planów modernizacji i zmiany struktury funkcjonalnej było wiele).

Istnieją też przypadki inwestycji, do których lokalizacji nastawienie społeczności w niektórych miejscowościach i obszarach jest bardziej przychylnie niż w innych. Autor ma na myśli przyciąganie inwestycji przemysłowych na tereny o dużym bezrobociu, tworzenie Specjalnych Stref Ekonomicznych itp. Fakt przestrzennego zróżnicowania postaw i preferencji społecznych jest zasadniczą przyczyną, dla której szczególnie dużą rolę w ich badaniu odgrywają geografowie zainteresowani wyjaśnianiem tego zróżnicowania oraz jego wpływem na przebieg procesów społecznych i gospodarczych w przestrzeni (Domański, Libura 1986, Domański 1987).

W dzisiejszych czasach zauważyć można proces uciekania ludzi z miasta na peryferie i poza nie, do miejsc cichych, czystych ekologicznych - bliżej natury i środowiska. Studia badające tego typu zjawiska mają dawać możliwość wyjaśnienia przestrzennych zachowań człowieka, np.: migracji (zarówno stałych i czasowych), de-

czyli lokalizacyjnych oraz badanie potrzeb ludzkich co do planowania środowisk mieszkalnych. Często proces projektowania przez wysoko wyspecjalizowane kadry postępuje swoim tokiem w oderwaniu od jego użytkowników. Dlatego też ważne jest poznawanie subiektywnych odczuć mieszkańców w celu kształtowania fizycznego środowiska miasta.

Zatem badania dotyczące percepcji przestrzeni miejskiej mogą być adresowane do urbanistów, planistów przestrzennych, architektów. Mogą być pomocne decydom w prowadzeniu polityki mieszkaniowej, komunikacyjnej, czy nawet ekologicznej. Jak twierdzi R. Domański (1996) wiele decyzji może zależeć od sposobu, w jaki ludzie postrzegają otaczającą ich przestrzeń, jak ją różnicują i jak wartościują poszczególne jej części. H. Libura (1988) za D. Appleyardem i B. Goodey'em wskazuje na praktyczne wykorzystywanie w planowaniu przestrzennym wyobrażeń o środowisku miejskim. Główną zasługą tych badaczy jest to, że nasycili planowanie przestrzenne i urbanistyczne elementami humanistycznymi. D. C. D. Pocock i R. Hudson (Libura 1988) dostrzegają korzyści w procesie działalności administracyjnej dostarczając informacji o preferencjach mieszkaniowych i związanych z tym oczekiwaniami oraz życzeniami ludzi, co jest pomocne w prowadzeniu racjonalnej polityki regionalnej oraz planowaniu przestrzennym.

Zamierzeniem autora pracy (i pośrednio w tym artykule) było zwrócenie uwagi na różnice pomiędzy trzema grupami wiekowymi młodych jeszcze ludzi. Przedstawiony sposób strukturyzowania przestrzeni miasta wskazuje, że ankietowani bez względu na wiek wykazują tendencję do porządkowania i upraszczania obserwowanych form zgodnie z prawami percepcji: prawo podobieństwa, prawo kontynuacji, prawo zamykania (*closer*).

Prawidłowości te można wykorzystać do tworzenia prostych map, schematów tematycznych bądź dla danej grupy docelowej (wiekowej), np.: turystyczne dla dzieci i młodzieży, przy redagowaniu planów miast, planów dla studentów z obiektami akademickimi i kultury, sieci linii komunikacyjnych itp. Trzeba tu jeszcze dodać, że to właśnie ci młodzi ludzie biorący udział w badaniach będą w przyszłości studiować, zakładać rodziny i zasiedlać domy. To czy będą robić to w Płocku czy w innym mieście, zależy pośrednio od władz miasta przy kreowaniu jego wizerunku i atrakcyjności. Dlatego też ich właśnie wyobrażenia i preferencje są takie ważne. Źródłem poznania w tej pracy powinni również dochodzić etnografowie, socjolodzy, psycholodzy, geografowie i badacze innych nauk społeczno-ekonomicznych czy biologiczno-ekologicznych przy tworzeniu tematów i treści lekcji oraz szerzej przy programach nauczania regionalnego.

Badania relacji człowiek - środowisko mogą mieć wiele zastosowań. Ważnym podmiotem jest tu jednak zarówno człowiek jak i środowisko i wszelkie działania powinny być skierowane na zaspokojenie ich potrzeb. Jednak nie za wszelką cenę i nie przy pomocy władzy partyjnej, publicznej czy autorytatywnej.

Warto się zastanowić, czy pozytywne wyobrażenia prezentowane w niniejszej pracy (oraz w innych opraco-

waniach tego kierunku badań) powinny być objęte ochroną jako dobro kulturowe. Są one przecież częścią ludzi i ich życia. Spostrzeżenia te powinny być wzmocniane i pielęgnowane. Można zadać sobie pytanie: co trzeba zrobić, zmienić negatywne wyobrażenia (na dobre czy lepsze)? Odpowiedź na to i podobne pytania mogą dać między innymi badania „ścieżek życia” w czasie (hronogeografia).

Zakończenie

Celem pracy (i niniejszego artykułu) było wskazanie, iż różne grupy wiekowe inaczej postrzegają to samo miasto. W tym przypadku uwzględniono uczniów szkół podstawowych, szkół średnich i studentów płockich uczelni wyższych. Pozyskane wyobrażenia i dane nabierają szczególnego znaczenia, gdyż ukazują one opinie młodych ludzi, którzy prawdopodobnie będą dalej się kształcić, pracować, mieszkać i zakładać rodziny w tym mieście. Na podstawie przeprowadzonych ankiet uzyskano między innymi dane o strukturze wyobrażeń i preferencji mieszkaniowych, dające możliwość określenia niektórych potrzeb i zmian dotyczących otaczającego środowiska miejskiego czy mieszkalnego oraz sposoby zaspokojenia tych potrzeb. Trudno jest dotrzeć do wyobrażeń ludzi, jednak nie jest to niemożliwe; w przeprowadzonych badaniach przydatne stały się metody wykorzystywane od samego początku kierunku badań.

Uzyskane dzięki badaniom wyniki wskazują, że są w obrębie miasta Płocka tereny, które prawie nie istnieją w wyobrażeniach. Pokrywają się one z obszarami dyspreferowanymi mieszkaniowo. Są to przeważnie tereny lewobrzeżnej części miasta oraz położone na obrzeżach ze stereotypowym wyobrażeniem jako zaniedbanych, monotonnych krajobrazowo, z niedoinwestowaną sferą usługową i mieszkaniową. Warto też podkreślić zainteresowanie zamieszkaniem w osiedlach położonych na wschód od centrum miasta (Podolszyce i Zielony Jar). Po raz kolejny potwierdza się chęć rozwoju miasta w kierunku Warszawy. Analiza odręcznych szkiców uzyskanych od trzech grup wskazuje na lepszą percepcję obiektów leżących w centralnej części miasta. Wpływ na to ma niewątpliwie duże znaczenie historyczne, architektoniczno-urbanistyczne oraz umiejscowienie obiektów kultury i usług sprawiające, że centrum miasta jest ciekawsze i wyróżniające się z otoczenia. Porównując różne aspekty wyobrażeń i determinanty nimi kierujące, zauważyć można, że o ile na strukturę wyobrażeń wpływ ma obiektywna przestrzeń, to preferencje mieszkaniowe zależą od emocjonalnego stosunku do poszczególnych osiedli oraz opinii (stereotypów) jakie istnieją na ich temat. Pod tym względem uzyskanie wyniki nie różnią się pośród wszystkich grup wiekowych.

Badania tu zaprezentowane dowodzą, że wyobrażenia są zróżnicowane w zależności od cech osobowych ankietowanych, w szczególności od wieku. Nie są to jednak diametralnie różne obrazy. Struktury wyobrażeń i preferencji mieszkaniowych są podobne wśród wszystkich respondentów, co spowodowane jest zapewne wspomnianym już tym samym źródłem i poziomem in-

formacji. Trzeba jednak zaznaczyć, że czym ankietowani są starsi tym struktury te są wyraźniejsze i zawierają więcej elementów (informacji), a preferencje mieszkaniowe pomiędzy tymi grupami są zbliżone.

Każdy z obserwatorów posiada swój system wartości i oceny, oraz w różnym stopniu generuje wrażliwość na otaczające środowisko. Ciekawe czy badając większą grupę mieszkańców Płocka otrzymano by podobne obrazy przestrzeni? Czy ludzie dorośli mają może całkiem inne wyobrażenia o mieście? Badania przeprowadzone w innych miastach pokazują w jak indywidualny sposób przestrzeń miejska jest percypowana.

Potwierdziła się hipoteza badań, że w różnym wieku

ludzie postrzegają przestrzeń inaczej. Dowód tego można zobaczyć np.: w ilości rysowanych elementów czy wyższych wartościach wskaźników i współczynników wśród starszych respondentów. Podobnie tezy częściowe zostały zweryfikowane pozytywnie; preferencje mieszkaniowe są podobnie w obrębie wszystkich respondentów bez względu na wiek, wpływ na nie mają stereotypy i stosunek emocjonalny.

Opinie młodych mieszkańców przedstawione w Liście Najczęściej Używanych Pojęć wskazują na potrzebę poprawy estetyki miasta. Coraz częściej w różnych opracowaniach pojawiają się postulaty, by nowe przestrzenie nadawały się także do życia, a nie tylko do mieszkania.

PRZYPISY

- ¹ Artykuł powstał na podstawie pracy magisterskiej pod tym samym tytułem obronionej w 2002 roku w Katedrze Gospodarki Przestrzennej i Planowania Przestrzennego Uniwersytetu Łódzkiego; promotorem pracy był prof. nadzw. dr hab. Jerzy Dzieciuchowicz.
- ² Udział w badaniach wzięli również mieszkańcy z okolic miasta, którzy bardzo często w nim przebywają ze względu na naukę - na 318 ankietowanych 239 na stałe mieszka w Płocku a 79 to zamiejscowi lub mieszkańcy internatów, stacji i akademików.
- ³ Wg M. Bartnickiej (1989b) to „złożony proces poznawczy, polegający na świadomej strukturyzacji przez człowieka jego społecznego i fizycznego środowiska”, a efektem jest **wyobrażenie**, które wg D. C. D. Pocock'a można określić jako produkt procesu percepcji, czyli poznania, lub wg R. J. Gold'a „zorganizowaną subiektywną wiedzę jednostki o środowisku”. Geografów interesują przede wszystkim składniki poznawcze odnoszące się do otaczającego czło-

wieka środowiska, a poznanie takie umożliwia **mapa mentalna** (*mental map*). J. Stodczyk (1984) mapy te określa jako obrazy przestrzeni geograficznej w umysłach ludzkich przedstawione w postaci kartograficznej, należy tu jednak powiedzieć, że mapy te nie posługują się charakterystycznymi dla map kartograficznych symbolami, metryką euklidesową czy rzutowaniem (Libura 1983).

- ⁴ Stąd krytyka metody gdyż izolowanie sugerowały ciągłość zjawiska; krytykowano też dużą liczbę jednostek i ich rozmiar. W przypadku 20 osiedli miasta Płocka respondenci nie mieli większych problemów (poza wyjątkami wśród dzieci), tym bardziej, że podczas badania udostępniono podział.
- ⁵ W tym najczęściej trójwymiarowego - tak przeważnie podawali uczniowie Szkoły Podstawowej nr 13 z Trzepowa po wycieczce w Warszawie i m.in. w takim kinie.
- ⁶ Zdaniem autora niesłuszne gdyż powódź (a raczej brak powodzi poniżej zapory) z 1997 roku zwróciła tę inwestycję oceniając tereny i życie wielu ludzi.

LITERATURA

1. Bartnicka M., 1989a, *Percepcja środowiska w badaniach geograficznych*. Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej, z. 2, str. 5 - 27.
2. Bartnicka M., 1989b, *Wyobrażenia przestrzeni miejskiej Warszawy. Studium geografii percepcji*, Dokumentacja Geograficzna, z. 2.
3. Domański B., 1987, *Niektóre problemy użyteczności badań postaw i preferencji społecznych dla planowania przestrzennego*, Prace Geograficzne Prac Instytutu Geograficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, z. 70 (LXX)/90, str. 5-21.
4. Domański B., Libura H., 1986, *Geograficzne badania wyobrażeń postaw i preferencji*, Przegląd Geograficzny, t. 58 (LVIII), z. 1-2, str. 143-164.
5. Domański R., 1996, *Zasady geografii społeczno-ekonomicznej*.
6. Dziwota G., 2002, *Percepcja przestrzeni miejskiej Płocka*, praca magisterska wykonana na Wydziale Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego.
7. Gould P. R., 1966, *On mental maps*, Discussion Paper, No. 9 Michigan Inter University Community of Mathematical Geographic.
8. Libura H., 1983, *Aspekty kartograficzne map wyobrażeniowych*, Polski Przegląd Kartograficzny, t. 15, nr 3, str. 126 -131.
9. Libura H., 1988, *Badanie wyobrażeń geograficznych na przykładzie mieszkańców Sanoka*, Dokumentacja Geograficzna, z. 1.
10. Lynch K., 1960, *The image of the City*, Cambridge Mass.
11. Praweńska-Skrzypek G., 1990, *Miasta o niezharmonizowanym rozwoju w świadomości mieszkańców*.
12. Stodczyk J., 1984, „*Mapy mentalne*” i ich zastosowanie w badaniach geograficznych, Czasopismo Geograficzne, t. 55 (LV), z. 1, str. 73 - 87.
13. Wallis A., 1971, *Socjologia i kształtowanie przestrzeni*.